

Darko Matovac
Bednjanska 17
31 000 Osijek
darko.matovac@gmail.com

Vijeće doktorskog studija *Jezikoslovlje*
Filozofski fakultet
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
31 000 Osijek

Sinopsis doktorskoga rada

Semantika hrvatskih prijedloga

Znanstveno područje: Humanističke znanosti
Polje: Jezikoslovlje
Grana: Kroatistika

Uvod

Kognitivna lingvistika jedinom funkcijom jezika smatra komunikaciju značenja u najširem smislu te riječi, a proces izgradnje značenja, koje proizlazi iz tjelesnog iskustva, određuje kao integralan dio cjelokupnih čovjekovih kognitivnih sposobnosti i znanja. Iskustvo je prostora temeljno ljudsko tjelesno iskustvo, a prostor je stoga temeljna domena unutar koje se odvija konceptualizacija iskustva te je podloga procesima izgradnje apstraktnih konceptualizacija. Prostor je okvir unutar kojeg se odvija cjelokupno ljudsko iskustvo, mišljenje i spoznaja te ne iznenađuje što se tijekom posljednjih godina toliko pozornosti posvećuje upravo proučavanju ostvaraja prostornosti i prostornih odnosa u jeziku. Pozornost istraživača snažno je usmjerena na padežne i prijedložno padežne izraze, priloge, čestice i prefikse u službi determinatora prostornih odnosa, no prijedlozi, već i tradicijski određeni kao vrsta riječi koja upućuje na odnose među predmetima i pojavama, najčešći su predmet proučavanja. Značenjske analize pojedinih prijedloga pokazale su da su osnovna prostorna značenja tih prijedloga konceptualne osnove svim ostalim njihovim značenjima te da se prijedlog može odrediti kao polisemna jezična jedinica čija značenja čine strukturiranu značenjsku mrežu ostvarenu nizom kognitivnih procesa. Jezikoslovna kroatistika zbog metodološke neujednačenosti i selektivnog pristupa nije ponudila na tim pretpostavkama utemeljenu sveobuhvatnu analizu značenja prijedloga u hrvatskome jeziku. Ovaj bi rad ponudio u tom smislu jedinstvenu značenjsku analizu prijedloga u hrvatskome jeziku usmjerenu na uspostavljanje i prikaz potpunih značenjskih mreža prijedloga.

Suvremene relevantne spoznaje o temi

Tradicionalni lingvistički opisi prijedloga svodili su se na iscrpno navođenje različitih značenja bez uspostavljanja njihovih međusobnih odnosa. Nasuprot, kognitivistički lingvistički pristupi sva značenja prijedloga vide kao dio strukturirane značenjske mreže. Prijedlog se određuje kao polisemna jezična jedinica (Langacker 2006) čija značenja tvore značenjsku mrežu radijalne naravi (Brugman i Lakoff 2006). Značenjska mreža polisemne jezične jedinice izgrađuje se od prototipnog značenja (Geeraerts 2006) načelima različitih kognitivnih procesa kao što su predodžbene sheme (Gibbs i Colston 2006), kognitivna metafora (Lakoff 2006) i metonimija (Croft 2006) ili konceptualna integracija (Fauconnier i Turner 2006). Svi članovi značenjske mreže međusobno su povezani, no ne mogu se uvijek svi izravno povezati s prototipnim značenjem. Kognitivna lingvistika značenje određuje kao konceptualizaciju iskustva, a prostor je prvotnim ljudskim iskustvom. Stoga kognitivna lingvistika zastupa pretpostavku da je jezik prostorno uvjetovan te da su i primarno neprostorni izrazi prostorno uvjetovani (time je jedna od lokalističkih teorija jezika). Na tragu takvog shvaćanja jezičnih jedinica, analiza prijedloga temelji se na uspostavljanju prototipnog značenja koje je u osnovi prostorne naravi, utvrđivanja i uspostavljanja mreže ostalih značenja te utvrđivanja motiviranosti odnosa tih značenja s prototipnim (primjerice Brugman 1988, Lakoff 1987, Tyler i Evans 2003 samo su neki od takvih radova; na radove u kojima se analiziraju prijedlozi u slavenskim jezicima upućuje Šarić 2008).

Iako se u jezikoslovnoj kroatistici proučavanju ostvaraju prostornih odnosa u jeziku posljednjih godina pridaje sve više pozornosti (primjerice Belaj 2009, Kuštović 2009, Matas Ivanković 2009, Pranjković 2009, Stolac 2009, Šarić 2007), analizi značenja prijedloga u okvirima kognitivne lingvistike prilazilo se pojedinačno (Šarić 1998, Šarić 2003, Šarić 2006 a, Šarić 2006b, Šarić 2008) te ne postoji sustavna, metodološki i teorijski koherentna značenjska analiza cjelokupnog popisa prijedloga u hrvatskome jeziku.

Uže područje rada

Uvodno upoznavanje s teorijskim postavkama koje se općenito odnose na problematiku određivanja značenja, s naglaskom na problematiku određivanja značenja prijedloga, pratit će suvremene spoznaje o odnosu prostora i jezika te će se oprimeriti posljedice koje taj odnos ima na jezične strukture. Podrobnom opisu značenjske mreže prijedloga u hrvatskome jeziku prethodit će detaljno obrazloženje odabira teorijskih postavki te uspostavljanje jasnog i preciznog metodološkog aparata. Središnji dio rada činit će sam opis i analiza značenjskih mreža prijedloga. Detaljno će se analizirati svi neproizvedeni prijedlozi u hrvatskome jeziku, tj. svi prijedlozi koji služe samo kao prijedlozi i čije se značenje danas ne može izvesti ni iz koje druge riječi. Analiza će se sastojati od određivanja prototipnog i pojedinačnih značenja prijedloga te utvrđivanja motiviranosti njihovih međusobnih odnosa. Metodološki će se točno odrediti kako se određuje prototipno značenje, što točno shvaćamo kao pojedinačno značenje te kako se određuju pojedinačna značenja prijedloga. Također, metodološki će se razlučiti pojedinačno značenje od značenja proizvedenog u kontekstu. Značenja će svakog prijedloga biti prikazana u obliku značenjske mreže. Prototipnom značenju te međusobnim odnosima unutar značenjske mreže u temeljima je odnos prostora i jezika. Prikazat će se na koji način prostorno iskustvo utječe na jezične strukture.

Ciljevi i svrha istraživanja i očekivani znanstveni doprinos

Svrha je predloženog rada metodologijom kognitivističkih pristupa jeziku:

1. odrediti prototipno i pojedinačna značenja svakom neproizvedenom prijedlogu u hrvatskom jeziku
2. utvrditi i objasniti odnose između prototipnog i pojedinačnih značenja te prikazati cjelokupnu značenjsku mrežu svakog neproizvedenog prijedloga u hrvatskome jeziku
3. ukazati na primjenjivost modela analize i na proizvedene prijedloge
4. ukazati na usađenost iskustva prostora u temelje ljudskog mišljenja, a time i jezika te pokazati kako se iskustvo prostornosti očituje u jezičnim strukturama
5. ukazati na korisnost takvog semantičkog opisa u postupku poučavanja hrvatskog kao drugog jezika

Znanstveni doprinos ovoga rada sastojao bi se u opširnem sustavnom opisu cijele vrste riječi temeljenom na jasnim lingvističkim teorijskim postavkama zasnovanima na suvremenim empirijskim spoznajama i koherentnoj metodologiji. Rad upućuje i na praktičnu primjenu teoretskih spoznaja.

Metodološki postupci

Načelno analitičko-deskriptivni pristup opisivanju značenja hrvatskih prijedloga, koji će biti osnovni metodološki postupak korišten u ovome radu, bit će poduprt metodološkim aparatom kognitivističkih pristupa jeziku (kognitivna semantika, konceptualna metafora, konceptualna metonimija, konceptualna integracija, kognitivna gramatika, konstrukcijska gramatika...). Svi će primjeri biti preuzeti iz hrvatskih medija (internetska izdanja), a prihvatljivost pojedinih zaključaka anketno će se ispitati na uzorku izvornih govornika.

Struktura rada

U uvodnome dijelu rada navest će se i pojasniti sve teorijske postavke koje se odnose na problematiku određivanja značenja prijedloga. Zatim će se detaljno prikazati metodološki postupci kojima će se autor služiti u radu te će se jasno oblikovati pretpostavke koje će se u radu pokušati dokazati ili opovrgnuti.

Središnji dio rada činit će opisi značenjskih mreža svih neproizvedenih prijedloga u hrvatskome jeziku. Analiza će se sastojati od utvrđivanja prototipnog značenja pojedinog prijedloga te utvrđivanja pojedinačnih značenja tog prijedloga. Pokušat će se opisati i obrazložiti motiviranost odnosa između prototipnog i pojedinačnih značenja te prikazati cjelokupnu značenjsku mrežu svakog pojedinog neproizvedenog prijedloga. Uputit će se na primjenjivost modela analize i na opis proizvedenih prijedloga.

Završni dio rada objedinit će rezultate prethodne analize. Poseban će naglasak biti na korisnostima koje takav pristup opisu značenja prijedloga ima u postupku podučavanja hrvatskoga kao drugog jezika.

Reutlingen, lipanj 2010.

Mentor:
izv. prof. dr. sc. Branimir Belaj

Voditeljica studija:
prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Pristupnik:
Darko Matovac

Temeljna literatura

Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.

Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Zrika (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Belaj, Branimir (2008). *Jezik, prostor i konceptualizacija: shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Belaj, Branimir (2009). Prostorna značenja na razini složene rečenice. Mićanović, Krešimir, ur. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih, Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola, (<http://www.hrvatskiplus.org/>).

Brdar, Mario (2008). *Metonymy in grammar: towards motivating extensions of grammatical categories and constructions*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Brugman, Claudia (1988). *Story of OVER. Polysemy, Semantics and the Structure of the Lexicon*. New York: Garland LAUT University of California.

Brugman, Claudia, George Lakoff (2006). Cognitive topology and lexical networks. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 109-140.

Bučar, Mirjana (2009). Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeničkoga porijekla. *Jezikoslovlje* 10.2: 183-216.

Cadiot, Pierre (2002). Schematics and motifs in the semantics of prepositions. Feigenbaum, Susanne, Dennis Kurzon, ur. *Prepositions in their Syntactic, Semantic and Pragmatic Context*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 41-58.

Carlson, Laura, Emile van der Zee (2005). Functional Features in Language and Space. Carlson, Laura, Emile van der Zee, ur. *Functional Features in Language and Space: Insights from Perception, Categorization, and Development*. New York: Oxford University Press, 1-10.

Coventry, Kenny R., Simon C. Garrod (2004). *Saying, Seeing, and Acting: The Psychological Semantics of Spatial Prepositions*. New York: Psychology Press.

- Coventry, Kenny R., Pedro Guijarro-Fuentes (2008). Spatial language learning and the functional geometric framework. Robinson, Peter, Nick C. Ellis, ur. *Handbook of Cognitive Linguistics and Second language Acquisition*. New York, London: Routledge.
- Croft, William (2006). The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 269-302.
- Croft, William, D. Alan Cruse (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Evans, Vyvyan (2006). Lexical concepts, cognitive models and meaning constructions. *Cognitive Linguistics* 17.4: 491-534.
- Evans, Vyvyan (2010a). The perceptual basis of spatial representation. Evans, Vyvyan, Paul Chilton, ur. *Language, Cognition and Space: The state of the art and new directions*. London: Equinox Publishing, 21-48.
- Evans, Vyvyan (2010b). From the spatial to the non-spatial: the 'state' lexical concepts of *in*, *on* and *at*. Evans, Vyvyan, Paul Chilton, ur. *Language, Cognition and Space: The state of the art and new directions*. London: Equinox Publishing, 215-248.
- Evans, Vyvyan, Andrea Tyler (2001). Reconsidering Prepositional Polysemy Networks: The Case of *Over*. *Language* 77.4: 724-765.
- Evans, Vyvyan, Andrea Tyler (2005). Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The English Prepositions of Verticality. *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 5.2: 11-42.
- Fauconnier, Gilles, Mark Turner (2006). Conceptual integration networks. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 303-372.
- Fillmore, Charles J. (2006). Frame semantics. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 373-400.
- Formigari, Lia (2004). *A History of Language Philosophies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Frenda, Alessio S. (2005). *Metaphor and space: A cognitive based analysis of Irish and Italian prepositions*. Dublin: Trinity College Dublin, (<http://www.tara.tcd.ie/jspui/handle/2262/11117>).
- Geeraerts, Dirk (2006). Prospects and problems of prototype theory. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 141-166.
- Gibbs, Raymond W., Herbert L. Colston (2006). The cognitive psychological reality of image schemas and their transformations. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 239-268.

- Goldberg, Adele E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele E. (2006). *Constructions at work: The nature of generalization in language*. New York: Oxford University Press.
- Harris, Randy A. (1993). *The linguistics wars*. New York: Oxford University Press.
- Heine, Bernd (1997). *Cognitive Foundations of Grammar*. New York: Oxford University Press.
- Herskovits, Annette (1997). Language, Spatial Cognition, and Vision. Stock, Oliviero, ur. *Spatial and Temporal Reasoning*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 155-202.
- Jackendoff, Ray (1996). The Architecture of the Linguistic-Spatial Interface. Bloom, Paul, Mary A. Peterson, Lynn Nadel, Merrill F. Garrett, ur. *Language and Space*. Cambridge (Massachusetts), London: The MIT Press, 1-30.
- Katičić, Radoslav (1991). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.
- Klikovac, Duška (2000). *Semantika predloga: Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Kovačević, Barbara, Ivana Matas Ivanković (2007). Parni prijedlozi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33: 245-261.
- Kušćević, Tanja (2009). Prilozi za izražavanje prostora. Mićanović, Krešimir, ur. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih, Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola, (<http://www.hrvatskiplus.org/>).
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George (2006). The contemporary theory of metaphor. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 185-238.
- Lakoff, George, Mark Johnson (2003). *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Volume 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (2006). Introduction to Concept, Image, and Symbol. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 29-68.

- Langacker, Ronald W. (2008a). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. (2008b). The relevance of Cognitive Grammar for language pedagogy. Knop, Sabine De, Teun De Rycker, ur. *Cognitive Approaches to Pedagogical Grammar*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 7-36.
- Lebas, Franck (2002). The theoretical status of prepositions: The case of the „prospective use“ of in. Feigenbaum, Susanne, Dennis Kurzon, ur. *Prepositions in their Syntactic, Semantic and Pragmatic Context*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 59-74.
- Levinson, Stephen C. (2004). *Space in Language and Cognition*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Luraghi, Silvia (2003). *On the Meaning of Prepositions and Cases*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Matas Ivanković, Ivana (2009). Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima. Mićanović, Krešimir, ur. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih, Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola, (<http://www.hrvatskiplus.org/>).
- Piper, Predrag (1997). *Jezik i prostor*. Beograd: XX vek.
- Pranjковиć, Ivo (1992). Prostorna značenja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku. *Suvremena lingvistika* 33: 21-26.
- Pranjковиć, Ivo (2009). Prostorna značenja u hrvatskome jeziku. Mićanović, Krešimir, ur. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih, Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola, (<http://www.hrvatskiplus.org/>).
- Pratt-Hartmann, Ian, Nissim Francez (2002). Prepositions and context. Feigenbaum, Susanne, Dennis Kurzon, ur. *Prepositions in their Syntactic, Semantic and Pragmatic Context*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 115-126.
- Saussure, Ferdinand de (2000). *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: Artresor.
- Silić, Josip, Ivo Pranjковиć (2005). *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Ljiljana (1998). Metaforična proširenja značenja prostornih prijedloga. *Riječ* 4: 77-83.
- Šarić, Ljiljana (2003). Prepositional categories and prototypes: Contrasting some Russian, Slovenian, Croatian and Polish examples. *Jezikoslovlje* 4.2: 187-204.
- Šarić, Ljiljana (2006a). A preliminary semantic analysis of the Croatian preposition *u* and its Slavic equivalents. *Jezikoslovlje* 7.1-2: 1-43.

- Šarić, Ljiljana (2006b). On the meaning and prototype of the preposition *pri* and the locative case. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 225-248.
- Šarić, Ljiljana (2007). Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku. Kuna, Branko, ur. *Sintaktičke kategorije*. Osijek: Filozofski fakultet, 253-270.
- Šarić, Ljiljana (2008). *Spatial Concepts in Slavic: A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Talmy, Leonard (2005). The fundamental system of spatial schemas in language. Hampe, Beate, Joseph E. Grady, ur. *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 199-234.
- Talmy, Leonard (2006). The relation of grammar to cognition. Geeraerts, Dirk, ur. *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 69-108.
- Talmy, Leonard (2009). *Toward a cognitive semantics, Volume 1: Concept structuring systems*. Cambridge (Massachusetts), London: The MIT Press.
- Taylor, John R. (1995). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. New York: Oxford University Press.
- Taylor, John R. (2002). *Cognitive grammar*. New York: Oxford University Press.
- Taylor, John R. (2008). Some pedagogical implications of cognitive linguistics. Knop, Sabine De, Teun De Rycker, ur. *Cognitive Approaches to Pedagogical Grammar*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 37-66.
- Tenbrink, Thora (2007). *Space, Time, and the Use of Language: An Investigation of Relationships*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Tuđman Vuković, Nina (2009). Značenje u kognitivnoj lingvistici. *Suvremena lingvistika* 67: 125-150.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans (2003). *The Semantics of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans (2004). Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The Case of *Over*. Achard, Michel, Susanne Niemeier, ur. *Cognitive Linguistics, Second Language Acquisition, and Foreign Language Teaching*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 257-280.
- Vandeloise, Claude (2006). Are there spatial prepositions? Hickmann, Maya, Stéphane Robert, ur. *Space in Languages: Linguistic Systems and Cognitive Categories*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 139-154.

Žic-Fuchs, Milena (1991). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.